

Երբ որ այս պատերազմները ետեւէ ետեւ կ'աջադուգէին աւանց որոշիչ վախճան մը տալու Լ՛ըմիրա Թափուհին իր օրերը տխրութեամբ կանցցունէր պալատան մէջ, և ամէն առաւօտ պարտէղին մէջ եղած բուրաստանը կերթար, որուն քովերը յստակ աղբիւր մը կը վազէր. հոն տեղ իւր աչքերը բոլորտիքը եղած դալարեացիկ միայ տնկելով, Թափաւորէն և բանակէն լրաբերին դալուն կըսպասէր։ Օր մը որ իւր խորունկ

համար, գլարգը և զբարեյոժարութիւն այնոցիկ որոց հետ դաշինք կընեն:

Հալէպէն կըճանուցանեն թէ, յիշեալ նահանգին կուսակալ փեմափայլ Համտի փաշան՝ Վաղղիացոց օգոստոսական կոյսրուհւոյն ողջամբ արու զաւակ մը ծնանելուն աւետիսը առնելուն իսկոյն քաղաքին բերդէն 101 թնդանոթ արծառ կէլ տուեր է և զինուորական նուագածուները Վաղղիոյ հիւսիսարևմտեան յուզարկեր է, ու ինքն ալ անձամբ այցելութեան երթալով յիշեալ տէրութեան մեծաշուք հիւսիսարևմտին, իւր խնդակցութիւնը յայտնէր, և բոլոր օրը ի ձայն երգոց նուագարանաց մեծ ուրախութիւն և յնձութիւն եղեր է:

Վանասպէս Նորին Վանսեմութեան հրամանաւ մարտի 31ին առաւօտուն կանուխ բազմութիւն թնդանոթներ արձակուել են խնդակցութեան ցանկալի լուրը հասարակութեան ծանուցանելու համար, և 24 ժամ շարունակ մեծ ուրախութիւն եղեր է: Շուկաները զանազան գորգերով խիստ գեղեցիկ զարդարել են ու գիշերը ճրագաւառութիւն եղեր և հրացայտ փամփուշտներ (ֆիշէնկ) նետեր են: Բոլոր հասարակութիւնը՝ արք և կանայք, հրապարակաւ պտըտելու ելլելով, զանազան հանգէտներով և նուագարաններով տօնախմբեր են հաշտութե խիստ երևելի և բարեյաջող դէպքը:

Նորին Վանսեմութեան աջալուրջ խնամոց և ազդու հոգատարութեան շնորհիւ՝ այս արտաքին կարգի ուրախութիւնները ամենեւին չեն շփոթուել և ոչ փոքրիկ դժբաղդ գիպուածով կամ թեթեւ կուրծով մը:

Նոտոնէն հետեւալ նամակը կը յուղարկեն մեզ, աղաչելով որ ի լոյս ընծայեմք զայն Արշալայ միջոցաւ:

«Յարգելի խմբագիր,

«Լոտոն, 11 Ապրիլի ըստ նոր տուարի 1856:

«Կարելի է լրագրաց մէջ կըտեսնէք, որ հոս 1854 օգոստոսի մէջ բաղուած օսմանեան տեսարանը(1), այս շարժում ամայս 7 և 8 օրերը ծախուեցաւ տան տէրանց կողմանէ: Վանդի այս արարոնները իրենց տանը վարձուց գինէն 800 լիւա սթէրլինի չափ առնելիք ունենալով, և յիշեալ տեսարանին տէրերէն չկրնալով առնուել, ըստ սովորութեան և ըստ օրինաց Արշալայ, արտօնութիւն ունեցան վաճառել տալու և վա-

(1) Տեսարանը ծախուեցաւ ըսելով, կարծեմք որ նամակագիրը հիմանայ հին հաղուսանելով զգեստաւորեալ արձանները:

մտածմունքներովը զբաղած էր, աղբերակին ըրած թեթեւ խոստովանելին սատակութիւնը լսեց: մտադիր եղաւ և ապշեցաւ մնաց երբ նայեցաւ որ ջուրերը կ'եռան որպէս թէ գերբնական զօրութիւն մը զայն իւր տեղէն վերցնէր: Ելլով իսկ այստեղի վրայ արտաքին վրայ կը խորհրդաւոր, որնոր շուտ մը ետքը իմացաւ, քանի ջուրերը բաւական բարձրութեամբ չընկալուի մը պէս վեր ելլելով՝ մէջ տեղը պարագ մնաց ուրիշ փառաւոր հաղուսանելով կ'իյնէ մը դուրս ելաւ: Ելլով այս հրաշքը տեսածին պէս առաջին շարժմանը այն եղաւ որ, ելլայ փախչի: Բայց նոյն տիկնոջ գէմքին վրայ փոյլած հրեշտակային քաղցրութիւնը իրեն սիրտ տուաւ, և լուռ զարմացմամբ այն տարօրինակ գիպուածին նշաւ նակութիւնը գիտնալու կըստաւոր: «Վանէ մը մի վախճար Ելլիւն, ըսաւ այս սիրուն անձը, ես բարեբար վնուկ մըն եմ և ես եմ որ ձեր տանը երջանկութեան հոգատարութիւնը վրաս առած եմ, գիտեմ որ ձեր էրկանը վիճակին վրայ անհանգիստ էք, և իրաւամբ կըլսիւք որ իրեն ձու խորհուրդին մը չարտահայտ, մանաւանդ հիմա որ (Երեսնի պէս չար և գարշելի մարդու մը գէմ պատերազմի մը մէջ է: Սէկ ապահով միջոց մը կայ որ այս խանդակաթ անհանգստութիւնը ներքին ազատ մնաւ, զորնոր հիմա քեզի պիտի առաջարկեմ»:- «Վն, ըսէք տիկին, ըսաւ թագուհին աշխոյժ եռանդեամբ, որ իւր սոսկու մէն սթափած էր, և քաջ գիտէր որ այն բարեբարութիւնը բարի ոգիներէն մէկն է, շատ աղէկ կը ճանաչեմ որ սիրուն բարեբարութիւն մը որուն որ ըլլայ վիշտ մը պատճառելու կարող չէ, յա-

ճառեցին: Բայց աւանդ, որ անոր գինը՝ իրենց պահանջած գումարը անգամ վճարելու չըտեսէր: Եւ տեսարանին տեսարար եօթը ամիսէ հետէ ինձի հետ կըկուտարանէին, բայց անոնց նա մակները և իմ պատասխաններս՝ օր մը ըլլայ որ տեսնողը կըդնուի ին, այն տեսնողէր կարող պիտի ըլլան հասկնալու թէ ինչ էր մեր վիճին նկատել և թէ իմ անխոնջ աշխատանքս և անարատ հաւատարմութեանս փախարէն նշաւ անտեղի անարդար լսելու եմ և անպարտ փնտնելու կրեմ եմ անոնցմէ: Բայց յայտնէ յիշեալ տեսարանին տէրերը բնականօրէն շատ դժգոհ ըլլալով այս խիստ փնտնակար և աղէտալի փաճուածին, կարելի է որ իմ վրաս ձգեն անոր առիթները: Բայց այս առիթները կամ իրենց տկարութիւնէն և կամ իրենց անխոնջութեան յառաջ եկած են: Ինչու որ այդ տեսարանին մէջ եղած կոչք և կարտաքը՝ արձաններուն հետ միատեղ, տեղական կառավարութեան ձեռք և հասարակութեան մէջ աշխուրդով (մէղաթով) ծախուելով, յիշեալ տէրանց հաս կարգած միւս գործակալները արտօնութիւն և իրաւունք ունէին, մեր վիճք մէկ կողմ ձգելով, ծածկաբար ծախու առնուել այդ բաները: Երբ կամ առին կամ չառին: Եթէ առին, իրենց աղէկ եղաւ: Ինչու որ եթէ օրինաւոր կերպով իմ ձեռքս առնելու ըլլային, զանէ 1700 լիւա սթէրլինի մօտ պիտի պարտաւոր լինէին ինձ իսկ այդ կերպով ծախու առնելով, հազիւ թէ 700 լիւա ոսկի հատուցին: Ըսել է որ 1060 ոսկի պակաս վճարեցին: Բայց եթէ այդ ողնչ գնով ալ չառին, յայտնով պիտի ըսեմ թէ, կամ առնելու կամ չառնելու, կամ կարողութիւն չունէին նաեւ այդ 700 ոսկին վճարելու և իրենց ստացուածքը ձեռք անցնելու: Ուրեմն այդ երկու ենթացքութեանց մէջ ալ զիս մեղադրելու, զիս բամբաստելու առիթ և իրաւունք չունին: Արդ թէ անոնք և թէ ուրիշները գիտեն որ այդ տեսարանին տեսու շնորհիւ կամ գործակալներէն մէկն էի, և տէրանց հետ մէջբերիս վիճք մը ծագած ըլլալով, մինչև հիմա հոս մնացի և այդ դժբաղդութեան ակառաջութեան վրայ դառնուեցայ: Ուստի չըլլայ թէ ինձի դէմ անիրաւ դատողութիւն մը ընեն, վրանդի ես մինչև էի, երբ ուրիշ երկու գործակալներն ալ միւս կողմէն Վանսեմութեան մէջ ըլլալով, տեսան և լսեցին այս վաճառումը, և եթէ կարելի ըլլար խափանել զայն, և իրենք ալ կարողութիւն կամ միայն ունենային խափանելու գնոյն վաճառումը, կրնային իւրաքանչիւր իրենց անհամար հատկութիւն ինչ որ պիտի ըսէք ինձ: «Սեմապէս շնորհակալ եմ ձեր իմ վրաս ունեցած բարի վարկածինդ, կրկնեց վնուկը, այսու ամենայնիւ ձեզի առաջարկելու զնա ձեր կարծածէն աւելի պիտի արժէ, և յառաջուց ձեզի կ'իմացնեմ թէ բոլորովին ազատ էք ընդունելու կամ մերժելու: Եւ մի վախճար որ ետքը զիս թնամի կրնէք ձեզ, ըստորում ես իմ կարողութիւնս ուրիշ բանի չեմ բանեցնելու եթէ ոչ ինքզինքս սիրելի ընծայելու անոնց՝ զարմիր կըսիք մե դուք ալ իմ սիրելիներուն կարգին էք: Թագուհին այս խօսքերուն վրայ, վնուկին ձեռքը բռնեց և իւր սրտին վրայ դրաւ: Բարեբարութիւն շնորհած զրկեց զանի խաղաղ կամ սիրով: «Եւ, ըսաւ իրեն, քու էլ իկը կը պաշտպանեմ պատերազմներուն մէջ: (Երեսնի ալ Վեքսերիսն գիւթէն պիտի պաշտպանուի: Բայց իրեն աշխատանքը փուռէն ըլլալը քեզմէ միայն կ'սխալէ, և յաղթութիւնը ձեր էրկին կողմէ տալէն ետքը՝ զայն պիտի ազատեմ նաեւ իր խաղաղութե թնամայն ձեռքէն, և թէ ձեր ծնելու որդի ինչ առաջին օրու ընեն իմ խնամցոյ յանձնէք մինչև 20 ք տարին: որուն կըթուեմք վրայ ես շատ հոգ պիտի տանիմ՝ ճիշդ գործողութե մօր մը պէս խնամելով զանի, խորհրդածէ այս բանին վրայ: միջև վաղը քեզի ժամանակ կուտամ, որ ինձի որդիէ պատասխան մը տաս: Բայց աղէկ գիտցիր որ իմ ընկերներուն գործքն է մեր սիրածներուն պաշտպանութիւն տալը, և զանոնք պահպանելը յաճանայն վրան գից: Եթէ առաջարկածս մեկ էք, թէ պէտեւ չեմ արգելել որ առաքելի Պիլլամօսը պատե-

նել, կամ երրորդ անձի մը ձեռքը նոյն իսկ տեղանց հաշտին համար ծախու առնել տալ ժան գինով, կողալով, յայտնով խմբագիր և բարեկամ, այս նամակի ձեռ պատուական լրագրոյն միջոցաւ հրատարակելու շնորհք ըրէք, և ընկալարուք զհաւատարմ սիրոյ և յարգանաց խմցոյ:

Ս. Արշալայ:

Վանսեմ ար Վանսեմութեան լրագիրը և Իզմիրի Վանսեմ անուն յունարէն լրագիրը յետագայ յայտարարութիւնը կը հրատարակեն: զոր Ուսուց կոյսրը հանած է, հաշտութեան երևելի դէպքը իւր ժողովրդեան խնայելու համար:

ԿԱՅՍԵՐԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Վրիշահեղ և կամակոր պատերազմը, որ գըրեթէ երեք տարի չափ տանու վայ ըրաւ զիւր լոպան, վերջուպէս դադարեցաւ: Ուստիան չոկտու ամենին այս պատերազմը, և անոր հրատարակուելէն յառաջ, անջնջ յիշատակաց արժանի իմ հանգուցեալ օգոստոսական հայրս հրապարակաւ յայտնեց իւր հաւատարմ հպատակոյցը և բոլոր օտար տէրութեանց, թէ իւր բաղձանոց և իւր ջանից միակ նպատակը ուրիշ բան չէր՝ բայց միայն Վրիշահ մեր հաւատարմ ցոյց իրաւունքները պահպանել և անոնց քաջածնելութիւնները դադարեցնել:

Հասկնող իր դիտաւորութիւններ ամենին չունենալով, չէր կրնար հաւատաւ որ իւր իրաւացի պահանջանց հետեւութիւնը պատերազմին պատահաւոր պիտի ըլլայ, և այս դժբաղդութիւնները խորին տրտմութեամբ նկատելով, իբրեւ քրիստոնեայ և իբրեւ հայր ժողովրդոց զորս Վրիշահ Վրիշահութեանը յանձնած է իւր հոգատարութեանը չգողարեցաւ իւր յոժարամտութիւնը յայտնելու միշտ վասն հաշտութեան: Բայց անոր մահուանէ քիչ մը յառաջ սկսեալ թանախօտութիւնները ի մասին պայմանաց այս հաշտութեան, որունմէ ամենքը պէտք ունէին, այսօրու վախճան մը ունեցան:

Վրիշահեմ թնամական նիդակացութիւն ընող կառավարութիւնները իրենց զինուորական պարտաւորութեանց շարունակութեամբ թագէն տուեր, մանաւանդ բանախօսութեանց ժամանակը ևս առաւել շտապեցին, ուստի հարկ եղաւ որ պատերազմը յառաջ երթայ, և շարունակեցինք զայն հաստատուն յուսով ի շնորհս ամենաբարձր լոյն Վստուծայ և հաստատուն փոտահութեամբ մեր ամենասիրելի հպատակաց անյողողը և անձնանուէր ջերմեան:

Բազմին մէջ յաջողութիւն չդտնէ, բայց պաշտպանութիւն ալ չեմ տար իմ թշնամիս Վեքսերիսին որդեայութեան ազատելու: Եւ յոսքերէն թագուհին սարսափելով՝ բարեբարութեան խօսքը ընդմիջեց ըսելով, «Կրեցիք իմ, ընելու սրտմանս վրայ տարակուսել պէտք է ինձի, յոժարութեամբ առաջարկութիւնը կընդունիմ որ իմ էրկին վրանգնէրէն ազատած ըլլայ և այս երկու տէրութեանց մէջ ծագած աղէտալի խռովութիւնը դադարի թէպէտեւ կըտրուիմ որտեղուս խնամքը քեզի պիտի թողում: «Ի տարակուսելի կըթու թիւնը շատ աղէկ տրուելուն վրայ, պատասխանեց բարեբարութեան, և հաւատա իսկ որ քու տալու կըթուեմք ձեռ վեր պիտի ըլլայ: փառնի տս բանին մէջ ծնողաց հոգը շատ տկար է, իրենց որդին չափէ դուրս սիրելուն համար որնոր գրեթէ միշտ տղոց ըրած յանցանքներուն աչքը դնել կուտայ: այնպէս որ ետքը չեն կրնար զանի իր պակասութիւններէն դարձնել: Եւ երբ քու որդիք որ իշխան պիտի ըլլայ, 20 տարուան ըլլայ, դարձեալ քեզի կըրեցիք մէ, և յիշատի ձեզի արժանաւ որ որդի մը պիտի ըլլայ: Վիշահ վերջը ստուգելով թէ յիշատի կուզէ իրեն յանձնել որդին, կրկին զանիկա ապահովեցաւ, որ իւր պաշտպանութիւնը միշտ պիտի տայ անոր, և անոր վրայէն հոգը չպիտի վերցնէ և գրկեց և ետ դարձաւ այն տեղը ուրիշ եկած էր: Թագուհին արտաքին կարգի զարմացման մէջ մնաց այս յանկարծագէտ հրաշքին վրայ և քանի մը օրի չափ տարակուսեցաւ թէ երազեղած չըլլայ, բայց լսելով իր էրկին ըրած յաղթութեանները, տարակոյսը փառաւորաց: (Երեսն-

գուժեանք վրայ, որոնք մեր անկախութիւնը ստուգելին:

Եւս վշտալի փորձութեանց ժամանակը մեր հաւատարիմ և քաջ զինուորները, նմանապէս բոլոր մեր ժողովուրդը՝ առանց խորութեան աւտիճանի, արժանաւոր գտնուեցան ինչպէս միշտ իրենց կոչմանը: Մեր կայսերութեան բոլոր ընդարձակութեանը վրայ խաղաղական Ռիփանտին եղբայրներէն սկսեալ մինչև Պարթիկի և Աւստրոփոն ամառները, միևնոյն միտքը, միևնոյն էական գործիքը ամենուրեք միայն և ամենքը փութացան երանելի պաշտպանութիւն հայրենեաց՝ առանց խնայելու ոչ իրենց հարստութիւնը և ոչ իրենց կեանքը:

Հերկագործները՝ թող տալով զարօրը և իրենց արտերը, կաճապարէին զինուորս իր մեր սուրբ իրաւանցը համար, և քաջութեամբ ու անձնուրացութեամբ մեր արիւթիւր զինուորները գերազանցեալ կաշառեցին: Եւս ու երեւելի պատերազմական դէպքեր: Հաշակաւոր ընդին այս ետքի կելիւ, որ եղաւ հակառակորդ տերութեանց դէմ: Քանզի թշնամին վերադարձաւ իրաւիկայի և Ներմակ-Օսման եղբայրէն, նմանապէս Վիկտորի պատուարներէն: Տասնմէկ ամսուան զիջագոյն պաշտպանութիւնը (էս պատապաղը հարաւային մասին ամբոյցներուն, որոնք յարձակողաց աչաց առջև և անոնց կրակին ներքև շնուեցան, յետագայ խիստ հեռուսոր սերնդոց մէջ լայն յիշատակուի և անջնջելի պիտի մնայ:

Եւս մէջ, զինի երկու նախնեաց պատերազմներուն փառաւոր յաղթութեանցը, Կարս քաղաքը հարկադրեցաւ անձնատուր ըլլալ իւր բազմութիւն բերդապահ զօրքովը՝ որոցմէ կողմաւ էր Մատուլի բոլոր բանակը և օսմանեան ընտիր զորագնդերը՝ որոնք յօգնութիւն կերթային յիշեալ քաղաքին, պարտաւորեցան ետ դառնալ:

Սակայն Վ. երին Նախախնամութեան անխնա նախ և փրկաւոր վճռովը այնպիսի գործ մը կը պատրաստուէր, որ համաձայն էր մեր ամենապիւր օգոտափառ հօր բաղձանացը մեր սրտին բաղձանացը, և բոլոր Ռուսիոյ փափաքանացը. ու միանգամայն պատերազմին նպատակը ի գործ կըդնէր: Եւս ելլի ամեն բրիտանիկաց ապագայ վիճակը և իրաւունքը ապահոված են յայտնի տէ: Սակայն պաշտօնական կերպիւ կըձանաչէ զանոնք. և այս իրաւացի կարգադրութեամբ օսմանեան կայսերութիւնը կըմտնէ յրեկերակցութիւն և րոպական տերութեանց:

Եւս վերաճնու շատ պատերազմներ ըրած էին և այս ետքինն քաջութիւններէն զօրքերը քաջաւորութեամբ կըցած էին մեծ յաղթութիւններ ընել: Վերաճնու մարդիկը շատ անգամ փորձեցին որ Օրխանը մեղացնելով՝ պատերազմը գաղթեցնեն. բայց ձիւսոր մը, սեղանով, աւտոր քովը կըպատերազմէր, և թագաւորին մօտեցողները անմիջապէս կըմեղանէր. այնպէս որ հասկցանքօրքերը թէ Օրխան աներկ ոյթ զօրութեան մը պաշտպանուած է, բայց վերջին պատերազմին ատենը, ուրիշ ձիւսոր մը, կանանչ զգեստներ հագած Վերաճնուի բանակին մէջ երեցաւ առանց տեսնուելու թէ ուսկից եկաւ. այս անձանթ ձիւսորը արտաքայ կարգի բաղութեամբ յաղթութիւնը իր կողմը դարցուց: Ան ձիւսորը տեսնելով իր պաշտպանած զօրքերուն կոտորածը մէկ կողմ քաշուեցաւ և ինքնիւրեն կըմտածէր. բայց կանանչ հագուածը առանց ատեն տալու գիմեց անոր վրայ, և կոխէ մը վերջը տակից զանի մանկու խորունկ վէճի մը մէջ, որ իրենց առջև բացուեցաւ: Օրխան այն ժամանակը որ պաշտպանը հեռացաւ իրմէ՝ պաշարուեցաւ խել մը ձիւսորներէ, որոնք իրենց ազգականներուն, կամ բարեկամներուն վրէժը առնուլ կուգէին: Վիշ մը ժամանակ ինքը զինքը պաշտպանեց քաջութեամբ, բայց վերջապէս ընկճեցաւ. թէպէտ Վերաճնու կըպառար որ կենցըր ինչպէն, բայց ձիւսոր մը՝ զօրնոր Օրխան կուգէր մեղացնել, սուրը անոր մարմնին խօթեց. նոյն ատենը ուրիշ մէկ իր սրովը գըլուխը կտրեց և այսպէս պատերազմը գաղթեցաւ:

Ռուսը, ձեր ձգուեցր և ձեր զոհերը ընդունայն չեղան: Մեծ գործ մը կատարուեցաւ, թէպէտ ուրիշ և անակնկալ ձախճանքով. և կրնանք այսօր, հանդարտ խղճմանով փախճան տալ այս ձգանց և այս զոհերուն, հաշուութեան անգին բարիքը վերագրեմք իր մեր սիրելի հայրենեաց:

Հաշուութիւնը շուտով ըմբռնելու համար, և փան ընթաց զհարձիքը անգամ ինքնատիւր կան և աշխարհակալ դիտաւորութեանց զօրս կրնան ունենալ մեր վրայ փան ապագային, հաշուութիւն տուինք քանի մը զգուշութեան կարգադրութեանց, որոնք սահմանեալ են առաջըր անկելու կոխներուն որ կրնան ծագիլ մեր օսմանեան պատերազմական նաւուց մէջ Վերաճնու. նմանապէս նոր սահմանագիծ մը հաստատուեց համար Վերաճնուի հարաւային կողմը որ ամենէն մօտ է Ռուսիոյ գետին:

Եւս թողտուութիւնները ծանր բաներ չեն, եթէ բաղդատուելու ըլլան երկարատե պատերազմի մը զոհերուն հետ և օգուաներուն հետ զորս հաշուութեանց պիտի քաղէ մեր տէրութիւնը, որուն ժողովուրդը հազաւորութիւնը մեզ յանձնուած է յիշուածոյ: Եւս թէ այս օրս անկը կատարելապէս ձեռք բերուին մեր ձգանքը, միացեալ ընդ ձգանց մեր հաւատարիմ հարաւային: Եւ օգնականութեամբ ամենախորդին (առաջնոյ, որ միշտ պաշտպանեց զՌուսիան, անոր ներքին բարեկարգութիւնը կատարելագործուի և հաստատուն պահուի: Եւս քանի մը զինք մը որ արդարութիւնը և բարեկարգութիւնը տիրեն միշտ Ռուսիոյ ժողովուրդոց գաղտնութեանց վրայ, որ քաղաքակրթութեան և ամեն կերպ օգտակար գործունէութեան եւ անոնց տարածուի ամեն տեղ նոր զօրութեամբ և իւրաքանչիւր փայլէ հանդարտութեամբ իւր փաստակոց պտուղը ընդ պաշտպանութեամբ արդար և ամենուրեք համար հաւատար օրինաց:

Վերջապէս կըբարեկարգութեամբ որ մեր սրտին բաղձանաց ամենէն կարեւորը և ամենէն սիրելին ի գործ դրուի, այսինքն հաւատար փրկաւոր լայնը՝ միաբերը լուսաւորելով և սիրտերը զօրացուցանելով, պահպանէ ու ևս քան զէս լուսաւորէ ընկերական բարոյականութիւնը, որ բարեկարգութեան և երջանկութեան ամենէն ապահով առհաւատեան է:

Տուեալ ի Բեդրուրուի, ի 19 մարտի 1856 և մեր թագաւորութեան երկրորդ տարին:

(Ստորագրեալ) ԱՆԻՐԱՍՏԱՆԻ

Եւս այս անգամ լսեցին Օրխանին հպտակները, ուրախացան այսպիսի բռնաւորի մը մահուանը վրայ և դարձեալ կուգին որ Վերաճնու իրենց վրայ ալ թագաւոր ըլլայ. և իրաւամբ իսկ, որովհետեւ Օրխան իրմէ ետքը յաջորդ մը թագուցած էր, մտածեց Վերաճնու որ ինչ իրենի ընդունի և տեսնելով անոնց միայն բան կամքը՝ շարժակալութեամբ ընդ ունեցաւ և անմիջապէս թագով պատկուեցաւ: Թէպէտ և շատ կըբաղձար որ շուտով ետ դառնայ իր թագուհւոյն քով՝ ինչպէս որ խոտաւած էր, բայց հարկը ստիպեց զինքը որ քիչ մը իւր նոր հպտակներուն քով մնայ, և զանոցան պաշտօնատարներ հաստատուեց նոյն գաւառները կառավարելու համար իւր անուամբ, պատու իրելով որ իր օրէնքները ի գործ դնեն. այնուհետեւ իր թագաւորութեան երկրորդ դարձաւ նոր հպտակներուն շատ անգամ իւր թագուհւոյն հետ այցելութիւն ընելու խոտաւորով:

Եւս դառնալէն քիչ մը ետքը՝ որդի մը ծնաւ իրեն և նոյն օրը շատ ուրախութիւններ եղան. թագաւորին հրամանաւ ըմբ կոչուեց մը և զաւորուն հրահրուեցան բոլոր տերութեան մեծ մարդիկը. կոչուեցին սրահին մէջ բարձր տեղի մը վրայ սեղանի մը գրուած էր, որուն վրայ փառաւոր դահ մը կար: Եւս իրան պատմած էր իր երկամբ իրեն պատուհածը աղբիւրն քով և այս ամենը բարեկարգութեան համար ընել կուտար թագաւորը: Եւս թէ կոչուեցին պատգաւաւորութիւնները ըմբռնեցին, և միշտ ալ ներդաշնակաւոր ձայն մը լսուեցաւ, քաղաքը հետ բեւեռը:

— Չորսիրեալ մը ի լոյս ընծայել յետագայ շրջաբերական գրութիւնը ի տեղի կու թիւն մեծ լազնեայ արժանաւորագ փառաւորանայ, որոնք կրնան օգուտ քաղել այս նորահաստատ հայազգի պատուաւոր փառաւորան հաւատարիմ ծառայութիւններէն:

Յարգաւմեծաւ պարոն,

Երկայ շրջաբերական նամակաւ, ստորագրեալ Վաղտատար Պատարար Պարագարեանս, պատիւ անձին կըհամարիմ սիրելի ազգիս արժանաւոր տիւ փառաւորանայ ծառայութեան, թէ լազնեայ արարական փառաւորան մը հաստատուի ի թրեւտ, որպէս ծառայութեան և ուր իրկը ներու մէջ գտնուող համազգի փառաւորանայ, իմ հաւատարիմ գործակալութեամբ, օգտակար ծառայութիւն մատուցանեմ: Սակայն ամեն արժանաւորագ փառաւորանները որոնք իմ նուազ տուութիւնս պատուելու ուղին՝ յանձնելով ինծի ինչ լազնեայ արարական թիւն թէ գնելու և թէ ծախելու թրեւտու պէս փառաւորան քաղքին մէջ, յուսամ թէ գոհ կըլլան իմ անխնայ ծառայութեան, որով փոփոխակի օգուտ կըբաղենք:

Վերաճնու հաշուին ինծի ապրանք իրկելու կամեայ (անշուշտ ընտիր, և թրեւտ ծախուելու յարմար ապրանք) բեռնագիրն հետ ապահովութիւն (սիրկաւ քաղ) ընելու հրաման ալ տալով, կրնայ իրկած ապրանքին շիջք արժողութեանը այսինքն օրինակ 0/0ին 50ը կամ մինչև հարիւրին եօթանասունը՝ երեք ամիս պայմանաժամաւ վրաս քարշելու. կամ թէ անոր տեղը թրեւտ գտնուած ապրանքներէն ապրանքիւ, որ անմիջապէս ուղած ապրանքը իրկեմ իրեն: Վաւորականական գործողութեանց մէջ ունեցած վաղի մի փորձառութիւններս, ինծի ըստ բաւականին յոյս կուտան ու երաշխաւոր կըլլան, յաջորդութեամբ Տեառն, զրաւ նպատակիս կատարելապէս հասնելու:

Վաւորութեան ձեռք զարներու միտք ունեցողարգոյ պարոնաց կըյանձնեմ, որ ներքոյ գրեալ հայերէն ու իտալերէն գրով ստորագրութիւնս նշանակեն, թէ ի կարգադրութիւն իւրեանց և թէ շիջութեան մը չծագելու համար:

Ողջունիւ սիրոյ և յարգանաց մնամ.
Թրեւտ ի 6-18 ապրիլի 1856:

Վերաճնու ձեռքով
Նուաստ Օսման,
Պ. Պ. Պալտաշեան,
B. G. Baltazar.

ամպեր երեցան այն տեղը՝ ուր կոչականները ժողովուրդ էին և բարեկարգութեան երեցաւ շատ գեղեցիկ հագուածներով: Թագաւորին շատ մը քաղաքապետական խօսքեր ըսելէն ետեւ զՎերաճնու գրկեց՝ վերջն ալ զնորածին որդին, ըսելով՝ Վաւորար հոգւոյ, մարմնոյ և ամեն տեսակ բաներու վրայ դատ պիտի տամ որ կըթափ և յիշաւ ի կրեմ որ կատարեալ ինքնա մը պիտի ըլլայ: Եւս գեղեցիկ խօսքերը Վերաճնու և Վերաճնու միւրթարեցին որոնք յառաջուց տրամա թեւեւ լքուած էին իրենց սիրելի դուկէն բաժնուելու ստիպուեցին համար:

Եւս քաղաքապետին չուգելով որ իւր ներկայութեամբ կոչուեցին քաղաքապետութիւն աւուրի, տղային վրդը սակի բոժոժներով աղամանէ խաղալի մը անցուց. և բոլոր հանդիսականաց գեղեցիկ պարկեներ տուաւ, և ետքը թագուհւոյն հայելի մը տարեւեց, որնոր համարուած էր: Եւս անգամ, ըսաւ, որ կուգէս տղուդ վրայը լուր մը առնուլ՝ ասոր մէջ նայէ, որնոր պիտի ցուցնէ քեզ աղուդ նոյն բողբէին մէջ եղած վիճակը: Եւս քաղաքապետին այս խօսքերը ըսելով, պղծի ինքնա (որուն անունը Վերաճնու էր) իւր բաղկացը վրայ առաւ և ամպերուն մէջ զգոցուեցաւ. և դարձեալ նոյն ներդաշնակաւոր ձայները լսուելով՝ անոնց աչքին առջև աներեւոյթ եղաւ:

(Պիտի շարունակուի)
Թագաւորանայ ի գաղութներէ
Ու Ստորագրեալ Վաւորարեան,
Աշակերտ Ստորագրան վարժարանին:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 16 ԱՊՐԵԼԻ

Մեծաւ շաբթու Չէքէզներուն գլխաւոր ներքին կառավար Քաղաքապետ Կոստանդնուպոլիս մը հասաւ ի մայրաքաղաք անգղիական շրջանաւոր մը : Այս պատգամաւորութեան նպատակն է աղերսագիրքեր մատուցանել օսման եան կառավարութեանը, նմանապէս Մեքղիոյ ու Վաղղիոյ տէրութեանց, աղաւթով զանաւոր որ հարկաւոր կարգադրութիւնները ի գործ դրեն որպէսզի իրենց աղաւթով անկախութիւնը անվնաս մնայ և ճանչցուի Եւրոպիոյ մեծ տէրութիւններէն : Յիշեալ աղերսագիրքը արդէն յանձնուեցան Բարձրագոյն Վրան, նմանապէս Մեքղիոյ և Վաղղիոյ գետաբանաց, խնդրելով որ իրենց կառավարութեանցը յուղարկեն :

Բանի մը անգամ է որ կայսերական փողերաւոր ժողով կըլլայ, ուր օսմանեան կառավարութեան հրամանաւր կոստանդնուպոլսյ երեւելի սեղանաւորներէն և վաճառականներէն քանի մը հոգի կըգումարուին և խորհուրդ կըլլայ Եւրոպիոյ վրայ փոխանակութեանց գինը հաստատուն կերպիւր որոշելու : Այս ժողովներուն մէջ ներկայ կըգտնուին ևս կառավարութեան պաշտօնակալ նախարարները, և կըհաստատեն թէ արդէն որոշուած է որպէսզի յետոնի վրայ լիւս աթերլիի գինը՝ 125 զէշի հաստատուի :

Ասորմէն հասած լուրերը կըճանուցանեն թէ ապրիլի 5ին մեծ զորահանգէս մը ըրեր են դաշնակից զօրքերը, և այս հանգիսին հրաւիրուած է եղեր Ռուսաց բանակին հրամանատար Իլտէրս զօրապետը, որ ընկերութեամբ շքեղաշար պաշտօնատարաց, որոց թիւը 6-700 հոգի կը հասնէր, կանուխ եկեր է դաշնակցաց բանակը : Այս զօրահանգիսին մէջ գտնուած գաղղիացի զինուորացի թիւը 90.000 հոգի է եղեր և անգղացի զօրացի թիւը՝ 45.000 հոգի :

Կայսերական հրովարտակալ Մեծ-Եպարզօսի խորհրդական Սաֆեթ էֆենդին օսմանեան կառավարութեան կողմէն գործակալանուանեցաւ Վալարիայի և Մուրադիայի իշխանութեանց մէջ : Այս Տէրմիշ փաշա զօրապետը, որ Փարիզին այս օրերս հասաւ, ուր յատուկ պաշտօնի մը գտնած էր, օսմանեան կառավարութեան կողմէն գործակալ անուանեցաւ յանձնարարական ժողովին մէջ, որ օսմանեան նոր օճանակը լուսն մը պիտի կարգադրէ և պիտի որոշէ Պատարագի մէջ :

Խորատանձեան յարգամեծար Թոմատիկ աղան և Սաֆեթեան Վատն աղան, որ Բարձրագոյն Վրան թարգմանութեան գրատան անգամ են, հինգերորդ կարգի պաշտօնատարի աստիճան ընկալան :

Մեծաւ հինգշաբթի գիշեր հրկիզութիւն մը պատահելով Ռա-Բաֆանը ըստած վաճառաւորաց, 6 ժամու մէջ 50ի չափ շտեմարաններ այրեցան, մեջի եղած վաճառքներովը :

Արմուտաց գիւնը շատ իջան և օր ըստ օրէ իջնալու վրայ են : Վարին՝ 35 զէշի որ կըծախուէր յառաջուց, հիմա 948 զէշի ծախուեցաւ քիւնէ : Սամոնի ցորենը, որ Վարայիլի աղէկ ցորենին հետ կըհաւասարի, 28-30 զէշէ քիւնէն : Իսկ քիւն մը վար տեսակները մինչև 20 զէշի վաճառեցան : Վերելիայի և Թրեստի աղիւրը հարկը փարպէն աւելի չարժէր օխան :

ՅԱՆԱՅԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Չմիւսնիս, 20 Ապրիլի :

Մեծաւ շաբթու Մանիսայէն լուր գալով թէ խոտիլութիւն մը ծագեր է այն տեղ, որուն համար չարակամ անձինք կըսէին թէ աղէտալի հետեւութիւններ պիտի ունենայ, փոխափայլ Սիւլէյման փաշան փութացաւ, գունդ մը կաւոնաւոր զօրքով, յիշեալ քաղաքը երթալ : Ուր հարկաւոր հետազօտութիւնները և քննութիւնները ի գործ դնելով, անմիջապէս ձեռք ձգեց այս խոտիլութեան գլխաւորները, որոնք են չորս մահմէտական և մէկ յոյն : Ասոնք չլքեցաւ իր զօրքերէն և բանտարկուեցան : Մեր վսեմափայլ կուսակալը բարեկարգութիւնը հաստատելով Մանիսայի մէջ, երկուշաբթի իրիկուսն գէիմ վերագարծաւ ի քաղաքս :

Վարին Վսեմութեան քանի մը օրուան բաշակարարութեան ժամանակը, իզմիրի կառավարութիւնը մեծաքաղ լի Նիհատ էֆենդիին յանձնուած էր, որ իւր սովորական գործունէութիւնը և իւր խոհեմութեամբը ի գործ դնելով այս առժամանակեայ պաշտօնը, քաղաքին հանգստութիւնը ամենեւին չփութուեցաւ : Օտտիկն օրերը :

Վոհէն էֆենդին, որ Բարձրագոյն Վրան թարգմանութեան գրատան անգամ և առաջին թարգման է կուսակալութեան հանգիսի, երրորդ կարգի պաշտօնատարի աստիճան ընդունել է :

Յաւալի սրտիւ կըճանուցանեմք, թէ պատուելի Ռուբէն Մեքղիոյ Փափաղեան, սուրբ Մեսրոպեան վարժարանի հայկաբանութեան և ուրիշ ուսմանց դասատուն և շէքքին վերատեսուց, որ միանգամայն քաջ տեղեակ է ի տարերէն ըզուրին և Վաղղիներէնին, զինի 25 տարուան անխնջ և հաւատարմ ծառայութիւնը, սովորուեցաւ իւր հրամարականը մատուցանել անցեալ շաբթու և առայժմ իւր տունը, մասնաւոր դասատուութեամբ, իւր ապրուստը ծախելու կաշխատի հանդարտաբար :

Այս հրամեշտը խիստ սրտաշարժ եղաւ և մեծ աղբեցութիւն պատճառեց բոլոր բարեմիտ Հայ հասարակութեան վրայ : որուն գլխաւորաց մեծագոյն մասը իւր աշակերտներն են :

Երախտագիտութիւնը սրտազան պարտք մը ըլլալով և ուրիշ ամեն անհաճութեան վեր գառուելով, կըլլուեցաւ միւր պարտքը կատարելու գին խիստ մեծագոյն մասին մտերիմ շնորհակալութիւնը և երախտագիտութիւնը հրապարակաւ մատուցանելով յիշեալ քաղաքիստ պատկառելի վարժապետին :

Փարիզի Միլիթէօր լրագիրը կըճանուցանէ թէ Վաղղիացաց կայսր ամսոյս 16ին ըստ նոր տուեմարի, հացիկը մը ըրեր է դեպքանաժողովին անդամաց, ուր հրաւիրուած են եղեր նաև օտար տէրութեանց գետնաւորները, մարաշախները, կարգ ինտները, և այլն :

Պրուսայէն ապրիլի 14 սմաւթուով կըգրեն, Վաղղիութեան էինձ վեհաճանապահ առաքինութեան մը հրատարակուիլ ինդրել ի ձեռք : Ամիրալ Նաբիին եղբորորդին լրտ Նաբիին, որ լուրով քաղաքիս կրած տոխալի փնտնելը թէ ի գետնաշարժութեանց և թէ ի հրկիզութեանց ասկէ յառաջ հետք առատ ստակ առնելով, և անձամբ հոս գալով ու բոլոր փորձանաւորները աչքէ անցնելով իւր ձեռամբ 200.000 զէշ ըստմէր էր Մահմէտական, Հայ, Եթիոյ և Հրեայ փորձանաւորաց, յատկապէս խոստացեր էր Հրեայից, որոնք ևս առաւել փոխուեցան, որ Մեքղիա երթալուն, անոնց համար բաժանորդական գրուածք մը ընէ : Արդ այս ստորագրութիւնէն առայժմ 100 լիւս հաւաքուելով, անուշայ Մեքղիոյ հիւպատոս միտար Սանտիսին ձեռամբ 15000 զէշ այս օրերս Հրեայի Ռապայիկն յանձնուեցաւ որ իւր աղգին խոջակաց բաժնէ :

Յաւալի սրտիւ կըճանուցանեմք թէ այս շաբթու կոստանդնուպոլսյի Հայ մը ձիւն իյնալով ու չկրնալով ոտքը ասպանդակէն հանել, կրակոտ ձիւն կատարութիւնը զոհ եղաւ : Այլև տեղացի Հայ երիտասարդ մը յանկարծ խելագարութեան ախտիւ զարնուեցաւ և ինքզինքը չարաչար ու մահու չափ վերաւորելով մեռաւ :

Վարիքէն հասած վերջին նամակները ծանր գէպք մը կըպատմեն, որ տեղի ունեցեր է ի Մարաշ, ուր կըսուի թէ քանի մը կըծախուան անձինք յարձակելով մօսիւ կարմանիին տունը, սպաններ են զինքը, իւր ընկիցը, իւր զուգըներէն մէկը և իւր մահմէտական ծառան : Սոսիս կարմանին Մեքղիոյ տէրութեան գործակալ էր և յիշեալ քաղաքը ձիւն ծախու կառնէր ի հաշիւ Մեքին Բրիտանիոյ :

ՅԱՆԱՅԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Չմիւսնիս, 20 Ապրիլի :

Ի պատճառս տնախմբութեանց նը Օտտիկ, այս շաբթու առաւորական նշանաւոր գործողութիւններ չեղան : միայն 40 կողովի չափ աֆիւն վաճառեցաւ Հնդկաստանի Հրանտական ընկերութեան համար 120 զէշի չէքին :

Վուրի համար ցորեն ծախու առնուեցաւ 23-33 զէշի քիւնէն ըստ տեսակին : Վրատուրի պատուական ցորենին գինը՝ 40 զէշէ : Վարին 13-12 զէշի գծուարաւաճառ է :

Պրուսայէն ամսոյս 14ին կըգրեն :

Մեքղիոյ տեսուորը՝ խաղաղութեան հաստատուելէն ետեւ, ևս առաւել կենդանութիւն ստացաւ և գիւնը բարձրացան : Վարի կարգի հիւսարաններուն մե տարբը՝ 550-570 զէշէ :

Տէմիրտէի առաջին տեսակը կարծէ 470-550

ևս երկրորդ և 3րդ տեսակները 450-465

Այլէն, առաջին տեսակը 340-390

ևս երկրորդ և 3րդ տեսակները 310-330

Երկայն Մեսուտ Ռուսիոյ համար 310-350

ևս ևս Վաղղիոյ 260-285

Այս գիւնը՝ օսմանեան լիւսն 140 զէշով է :

Շերափ սերմը սրտաբոյ կարգի սուգ գինէն լով վաճառեցաւ : Տէմիրտէիները մինչև 4000 զէշի վաճառեցին օխան : Այս գինը տեսնուած և ըստած չէր : քանզի օրիշ տարիներ, ամենէն բարձր գինը՝ 400 զէշէ օխան :

ԲԺՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ

Արեւելի թոփայի Հուրուէյ :

Հաղարաւոր անձինք ամեն ազգէ՝ կրնան վայել այս օգտաւոր գէղնի գորութիւնները և յատկութիւնները, և ապացուցանել ի պահանջէ հարկին, թէ ասոր գործունէութեամբ մարդոյս մարմինը և անդամները առողջութիւնը ըստոյան, և յետ ի գործ գործածելոյ ուրիշ զանապսիւղի գէղնի : Այնպէս մէկը խիստ յայտնապէս համոզուիլ այս սպեղանիին պահանջի բաշխութեանց վրայ, եթէ կարգաւոր ըլլայ օրագիրները, որոնք այս բաները անդադար կը պատմեն շատ տարիներէ հետեւ : Այս պատմութեանց շատերը այնքան զործանալի են, մինչև օրեր թիւներէն ամենէն հուշակաւորները կ'ապշտեցնեն : Որպէս մարդիկ այս գերագոյն և ազգու գէղով վերապիտանալի զգործածութիւնը իրենց բազմազան և սրբիւրաց (պաշագ), զինն շատ ժամանակ նայուելու հիւսկաւորաց մէջ, ուր հարկ կըլլայ զինքն իրենց անդամք մէկը կտրել տալու, և իրենց յաւել մեծակրելով, որ ըլլալ թէ ևս աստուի ջաւալի գործածութեան մը կըլլայ ըլլան, կատարեալագոյն բաշխեցան յիշեալ անկիւնի գէղը գործածելով : Այս բաշխեալ մարդիկներէն շատ տեքը՝ երախտագիտութեան ջերմեռանդ գագաթները շարժեալ ևս, վկայեցին և հաստատեցին այս բարեբար վախճանները առաջի յաղաքապետ Վրանի և ուրիշ պաշտօնատարաց լիւստունի, իրենց վկայութեանցը մեծագոյն հաստատութիւն տալու համար :

Այս գիւնի շուսահատեր իւր հիւանդ կացութեանը վրայ, եթէ բաւական վստահութիւն ունենար խնամք փորձելու այս գէղը և շարունակելու այս դարձելը, որպէս ժամանակ որ իւր ախտին բնութիւնը կը պահանջէ : Եւ այս բանին հաստատուն վախճանը պիտի ապացուցանէ թէ, փշ և փառն աթեանայի խոյ Բէշլի-Բէշ :

Այս սպեղանին յատկապէս հեղեղալի հիւանդութեանց համար օգտակար է :

- Վերաբերեալ սրունքները :
- Ծիւրերուն հիւանդութիւնները :
- Խաղաւարք մարմին (թեւեթիւն) :
- Խաճածք մեծակրել և փոքրիկ ծանձերու :
- Հագագործաց բորոտութիւնը : Ճեղքուածք ձեռաց :
- Հապկեղ (չիթիէնէ) : Ճաւք որովայնի :
- Չմեռնահարութիւնը (թափուք կեպիւն) :
- Ընդարձակում երակաց և սրունից (պալորը) :
- Կողք ոտից : Ռուսիոյց մահուց :
- Չորոգութիւն (սրագ) : Օձիկ (եղանձնք իւնթի) :
- Ռուսիոյց որովայնի, կողից, և երախտանի :
- Ռստացաւութիւն (նիգրիս) : Բորոտութիւն :
- Երկիւմնաժողովութիւն (նիգրիս) :
- Ճաւք երեսաց, կողից, և անդամք :
- Տեւտեւտութիւն (մայաւր) :
- Յօդացաւութիւն (բիւնալիս) :
- Խոյլ պարանոցի (սուսա) : Ուրիւնութիւն (լիփ) :
- Արեան ապակաւութիւնէ պատճառաւ դէպք :
- Արեւին պատճառաւ վերք :
- Փոքրութիւն գլխոյ (գէլ) և ուրիշ տեղեաց :
- Պալար (չիշ) : Փողացաւք :
- Գլխացաւութիւն : Աչքացաւութիւն :
- Չղացաւական սաստիկ դէպք :
- Ռուսիոյց (գիւմէօր) : Կեղք (իւլեւ) :
- Արդիւտեան զանազան ախտք, որպիսի են վերք, այտուց (չիշ) և քաղցիւղ :

Այս սպեղանին կը վաճառի ի լիւսն միտար Թոփայի Հուրուէյի գործատունը, որ է Սիւլէյմ Ըստած Թաղըթիւ 244 : Իսկ օտար երկիրները գլխաւոր գեղաւաճառաց բով կը գտնուի : Իմով մէջ սինեօր Անձէյօ Ճիւտիի գեղաւաճառ ինխանութիւնը կը ծախ ուի : որ ի Խուսկաց Թաղը Սուլէյմէի ճապաթի ըստած փողոցը թիւ 30 :

Այս սպեղանին ամանները զանազան մեծութեամբ են և կը վաճառին 8-21 և 32 զուռուշ իւրաքանչիւրը, և ամեն մեկուն մէջ տպեալ ծանուցագիր մը կայ, որ յիշեալ սպեղանին գործածութեան վրայօր մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ, գաղղիներէն, անգղիներէն և հայերէն լեզուա :

Միտար Թոփայի Հուրուէյ իւր այս գեղորէից համար Ամրիկայի Նիւ Իորք քաղաքը ևս նոր գործատուն մը հաստատեց, որ կըգտնուի ի Սիլուրն 1էն փողոցը, թիւ 80 :

Հրատարակել է տէր լրագրոյն, Վալիս Վ. Պալապարեան :